

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΩΔΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
1990 - 1992

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ

Πολλοί ἐρμηνεύει ἐχουν κατὰ καιροὺς προταθῆ, ἀποσκοποῦσαι νὰ ὀρίσουν, ἐρμηνεύσουν ἢ χαρακτηρίσουν, ὅ τι ἡ διανόησις ἐδέχθη καὶ ὠνόμασε ὡς τὸ εἶναι τῆς ψυχῆς, ἱκανὸν δὲ μερίδιον τῶν σχετικῶν ἀπόψεων κατέχουν οἱ περὶ Πυθαγόραν, οἵτινες σὺν τοῖς ἄλλοις ἐχαρακτήριζον τὴν ψυχὴν ὡς ἁρμονίαν καὶ ἀριθμὸν. Ὁ συσχετισμὸς τῶν ὡς ἄνω γνωρισμάτων πρὸς τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, ἡ ὅποια ὡς γνωστὸν διακρίνεται κατὰ τὴν ἀριθμοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων, γεγονότων καὶ καταστάσεων (ἀξονικαὶ καὶ μαγνητικαὶ τομογραφίαι, διάφορα ἄλλα -γραφήματα), παρέχουν ἴσως, πέρα τῆς ἱστορικῆς ἀναγκαιότητος, τὴν αἰτίαν τῆς ἐνασχολήσεως περὶ τοὺς ἀναφερθέντας χαρακτηρισμοὺς τῆς ψυχῆς.

Α'. Οἱ Πυθαγόρειοι πρῶτοι συνέδεσαν τὴν μαθηματικὴν σύλληψιν τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν ὅποιαν οἱ ἀριθμοὶ νοοῦνται ὡς δομικὰ στοιχεῖα αὐτοῦ πρὸς τὴν μεταφυσικὴν. Παρουσίασιν τῆς Πυθαγορείου σκέψεως κατὰ τρόπον συστηματικὸν ἐπιχειρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Πλάτων¹. Ἡ σχετιζομένη πρὸς τὸν Πυθαγόραν διδασκαλία ἡ ἐκλαμβάνουσα τὴν ψυχὴν ὡς ἁρμονίαν ἐμφανίζεται ὑπὸ διττὴν μορφήν, ἐξ ὧν ἡ μία ὡς μουσικὴ καὶ ἡ ἄλλη ὡς κρᾶσις τῶν ἐναντίων.

Ἰποστηρίζει ὁ Σιμίας εἰς τὸν Φαίδωνα ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἁρμονία καὶ παρομοιάζει αὐτὴν πρὸς τὴν ἁρμονίαν τῆς λύρας². Παρατηρεῖ ὅτι ὅπως, ὅταν ἡ λύρα διαλυθῆ, διαλύεται καὶ ἡ ἁρμονία, ὁμοίως καὶ μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος, φθείρεται καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἁρμονία τῶν λειτουργιῶν τοῦ σώματος. Εἶναι προφανές ὅτι ἐν προκειμένῳ ἡ ἁρμονία ἔχει μουσικὴν χροιάν.

Ἐχει περιγράψει ὁ Φιλόλαος τὴν ἁρμονίαν ὡς ἔκφρασιν μουσικῶν λόγων³, τὸ ὅποῖον ὁμοίως εἶναι μᾶλλον ἀδύνατον νὰ ἰσχύσῃ ἐπὶ

1. Πβ. Ἀριστοτέλους Μ.τ.Φ. Α5, 985 b 23 καὶ 986 a 22. Πβ. Σέξτου Ἐμπειρικοῦ, Πρὸς Φυσικοὺς II, Δ', 248: οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν ἀρχῆς καὶ στοιχεῖα τῶν ὄλων τούτους (sc. τοὺς ἀριθμοὺς) νομίζουσιν.

2. Πλάτωνος Φαίδ. 85e-86d καὶ 92b-94b. Πβ. Seneca, De ira, 3, 9: *Pythagoras perturbationes animi lyra componebat*.

3. Βλ. G. S. Kirk - J. E. Raven - M. Schofield, Οἱ προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι, μετ. Δ. Κουρτοβίτς, Ἀθήνα 1988, σ. 484.

τῆς ψυχῆς, διότι διαφαίνεται ἀδυναμία τις εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς συνδέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας. Οἱ Πυθαγόρειοι ἐκκινουῦντες ἐκ τῆς κοσμικῆς ἀρμονίας ἔχουν ὁμιλήσει περὶ τῆς μουσικῆς κλίμακος βάσει ἀριθμητικῶν ἀναλογιῶν. Ἐὰν ὅμως ἡ μουσικὴ ἀρμονία ἀπόλλυται μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἑνὸς μουσικοῦ ἀποσπάσματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐμφύχου, εἶναι προφανές ὅτι αὐτὸ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πιθανὴν διδασκαλίαν τῶν Πυθαγορείων περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ¹.

Ἡ ἀπάθεισι λαιπὸν τοῦ γνωρίσματος τῆς ἀρμονίας ἐπὶ τῆς ψυχῆς συνεπάγεται ὠρισμένα ἄτοπα.

α'. Ἡ ἀρμονία ὑπάρχει ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς λύρας, ἀντιθέτως ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν Πλατωνικὴν θεώρησιν προϋπάρχει τοῦ σώματος. Ὁ Σωκράτης λέγων ὅτι ἡ μάθησις εἶναι ἀνάμνησις, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν τῆς ψυχῆς πρὸ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἡ ἀρμονία εἶναι προἶον τῆς λύρας. Σημειωτέον ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἀνάμνησεως εἶναι παλαιότερα Πυθαγόρειος διδασκαλία, ἡ δὲ σύνδεσις αὐτῆς πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἐρεῖδεται ἐπὶ Ὀρφικῶν δεδομένων ².

β'. Ἄν ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρμονία, τότε ὅλαι αἱ ψυχαὶ ὀὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀγαθαί, ἀλλ' ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἄτοπον, διότι ἄλλοτε ὑπάρχει ψυχικὴ ἀρμονία καὶ ἄλλοτε ψυχικὴ δυσαρμονία. Κατ' ἄλλην ἀποψιν, ὅταν αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς (λογιστικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν) δὲν διατελοῦν ἐν συνεργασίᾳ, ὑπάρχει ψυχικὴ δυσαρμονία, αἰτία τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἁμαρτία ³.

γ'. Εἶναι δεκτὸν ὅτι ἂν διαλυθῆ ἡ λύρα χάνεται καὶ ἡ ἀρμονία. Οὕτως, ἐὰν οἱ Πυθαγόρειοι εἶχον δεχθῆ τὴν ψυχὴν ὡς ἀρμονίαν τοῦ σώματος ⁴, ὀὰ ἦτο δύσκολον νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἡ ψυχὴ ὡς ἀρμονία τοῦ σώματος ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ, συγχρόνως δὲ εἶναι καὶ ἀθάνατος.

Ἀργότερον ὁ Ἀριστοτέλης διαφόρως πρὸς τὸν διδάσκα-

1. Βλ. Ε. Σταμάτη, Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, Ἀθήναι 1981, σ. 14.

2. Θ. Βορέα, Ἐισαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφίαν (Ἀκαδημικά Ι'), Ἀθήναι 1972, σ. 227.

3. Βλ. Ε. Παπανοῦτσου, Ἐὶ Ὀρησκευτικὸ βίωμα στὸν Πλάτωνα, Ἀθήναι 1971, σσ. 67-68. Πβ. Μ. Ὀρφανοῦ, Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ Δίδυμον Ἀλεξανδρεῖα (Ἀνάλεκτα Πλατάδων, 21), Θεσσαλονίκη 1974, σσ. 143 κέξ.

4. Ο. Hamelin, Les philosophes presocratiques, Strasbourg 1978 σ. 84.

λόν του γράφει ότι, και άλλη δόξα παραδέδοται περί ψυχῆς... ἁρμονίαν γάρ τινα αὐτὴν λέγουσι. καὶ γὰρ τὴν ἁρμονίαν κροᾶσιν καὶ σύνθεσιν ἐναντίαν εἶναι καὶ τὸ σῶμα σὺνκεῖται ἐξ ἐναντίων ¹. Βεβαίως ἐκτός τῆς ὡς ἄνω ἀπόψεως περί τῆς συνθέσεως τῶν ἐναντίων, πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ὅτι ὁ φιλόσοφος γράφει ἀλλαχού ὅτι εἶναι μᾶλλον ὀρθόν τὸ λέγειν ἁρμονίαν καθ' ὑγείας ἢ κατὰ ψυχῆς ². Αὐτὴν τὴν ἰατρικὴν χροιάν τῆς ἁρμονίας διακρίνει καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς γράφων ὅτι μᾶλλον γὰρ ἂν τὴν ὑγείαν τις εὐλόγως ἁρμονίαν ἢ τὴν ψυχὴν λέγοι ³. Εἶναι μάλιστα πιθανόν ἡ θεωρία τῆς "συνθέσεως τῶν ἐναντίων" νὰ προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἰατρικῶν ἀντιλήψεων, πιθανῶς δὲ νὰ συνδέηται μετὰ τῶν σχετικῶν ἰδεῶν Ἄλκμαίωνος τοῦ Κροτωνιάτου ⁴. Σχετικῶς ἔχει ἐπίσης παρατηρηθῆ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἁρμονία ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ὑγείαν καὶ μάλιστα μὲ τὰς σωματικὰς ἀρετάς, τὴν ὠραιότητα, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀντίληψιν (αἴσθησιν) ⁵.

Ἰξεστατέον λοιπὸν ὄχι τόσον ἂν ἡ περί τῆς ψυχῆς ὡς ἁρμονίας διδασκαλία ἔχει μουσικὴν ἢ ἰατρικὴν προέλευσιν, κυρίως ὅμως, ἂν εἶναι δυνατὴ ἢ ἀποδοχὴ τῆς. Ὁ Νικόμαχος ὁ Γερασηνός, Πυθαγορικὸς ὁ ἴδιος, γράφει ὅτι ἡ ἁρμονία προέρχεται ἐκ τῆς ἐξισοροπήσεως τῶν ἐναντίων καὶ εἶναι πολυμυγῶν ἑνωσις καὶ δίχα φρονηόντων συμφρονησις ⁶, ἐνῶ ὁ Φιλόπονος, ἀφοῦ ὑπενθυμίση ὅτι ἡ διδασκαλία περί τῆς ψυχῆς ὡς ἁρμονίας ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἀριστοτέλους *Ἐϋδήμων Περὶ ψυχῆς*, σημειοῖ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης αὐτόθι ἰσχυρίζεται ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει "ἐναντίον τι", δὲν εἶναι ἁρμονία. Ἀκολουθῶς, γράφει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ὑποστηρίζει ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι ὅταν ὁμιλῶμεν περί τῆς ἁρμονίας τοῦ σώματος δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περί "ἀναρμονίας" τοῦ σώματος. Ἀφ' ἧς ἡ "ἀναρμωστία" ὑποδηλοῖ κακὴν τινα σωματικὴν κατάστασιν, ἡ ἁρμονία πρέπει νὰ δηλοῖ ὑγιᾶ τινα σωματικὴν κατάστασιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ψυχὴ εἶναι οὐσία καὶ ὄχι δύνამις δὲν δύναται

1. Ἀριστοτέλους, Περὶ ψυχῆς, Α 407b 27.

2. Ἀριστοτέλους Περὶ ψυχῆς Α 408a 24-28.

3. Ἀλεξ. Ἀφρ. Περὶ ψυχῆς, De anima, ed. I. Bruns, Berolini 1837, σ. 25.

4. Βλ. Ἀετίου V, 30, 1: (sc. Ἀλκμαίων) τὴν δ' ὑγείαν τὴν σύμμετρον τῶν ποιῶν κροᾶσιν. Πβ. M. Morani, Nemesius, de natura hominis, Leipzig 1982, 2, 68-9.

5. Σοφονία, Παράφρασις εἰς τὸ περί ψυχῆς τοῦ Ἀριστ. ed. M. Hayduck, Berolin 1882, 25, 7-19.

6. Νικομάχου Γερασηνοῦ, Ἀριθμητικὴ εἰσαγωγή, ed. H. Hoëke, Leipzig 1866, 2, 19, σ. 145.

νά είναι άρμονία ¹. Ὁ Μακρόβιος ἐπίσης παραδίδει ὅτι ὁ Πυθαγόρας καί ὁ Φιλόλαος ἀσπάζονται τήν σχετικὴν ἀποψιν ². Σημειωτέον ὅμως ὅτι διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ψυχῆς ὡς άρμονίας ὁ Πυθαγόρας καί ὁ Φιλόλαος δέν προσδιορίζουν τήν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ³.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ψυχὴ, συνδεδεμένη μετὰ τῆς άρμονίας τῆς προερχομένης ἐκ τῆς μουσικῆς ἢ τῆς λατρικῆς, δέν εἶναι δυνατόν νά προσδιορισθῇ ὑπὸ χαρακτηριστικῶν ἀποδιδιομένων εἰς κτιστάς πραγματικότητας. Ἔναι άρμονική τις κατάστασις, ἣτις διαμορφοῦται ἐν ἐξελίξει, ἀλλ' ἡ άρμονία αὐτὴ δέν δύναται νά ἀποτελῇ ἴδιον γνώρισμα τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς ⁴. Ἄλλοις λόγοις, τὰ ψυχικά φαινόμενα δέν δύνανται νά χαρακτηρισθοῦν άρμονικά κατὰ τρόπον ἀπόλυτον ἀλλὰ μόνον σχετικῶς, καθ' ἕσπον τὸ εὐμετάβολον αὐτῶν εἶναι μία πραγματικότης. Ἦξε ἄλλοῦ τὰ ψυχικά φαινόμενα δέν ἐπιστημαίνουν τήν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, οὔτε τήν ἀντικαθιστοῦν, ἕπως διατείνεται ὅτι συμβαίνει ἡ σύγχρονος ψυχολογία.

Ἐἰς τήν νεωτέραν φιλοσοφίαν παρεμβητικῶς γράφομεν ἔτι ἡ έννοια τῆς άρμονίας ἐξετάζεται ἐν σχέσει πρὸς τήν θεολογίαν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ πρωτετελεσμένη άρμονία, ἡ ὑποία συμφώνως πρὸς τὸν Leibniz ἀποτελεῖ μιαν ἐκ τῶν ἀποδείξεων περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ⁵ ἢ καί ἡ προδιατεταγμένη άρμονία (*präformierte Harmonie*) μεταξὺ τῆς γνώσεως καί τῆς πραγματικότητος ⁶.

Β'. Ὁ Πλάτων εἰς ἐλάχιστα σημεῖα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ποιεῖται σαφῆ ὑπαινιγμὸν περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐνασχολήσεων ⁷. Ἐἰς τὸν

1. W. D. Ross, *Aristotelis Fragmenta selecta*, Oxford, 1965, σ. 20.

2. Scipionis, *Somnium*, I, 14, 19: *Pythagoras et Philolaus harmoniam* (sc. *animam discernunt*).

3. Ἐκ τῶν συγχρόνων ὁ J. Burnet ἐξέφρασεν τὴν ἀποψιν ὅτι "ἡ θεωρία αὐτὴ δέν δύναται νά ἀνήκῃ εἰς τὴν πρόωμον φάσιν τοῦ πυθαγορισμοῦ". Βλ. *Early Greek Philosophy*, New York 1965, σ. 295.

4. Νεμέσιος, ἐνθ' ἀνωτ., 2, 83-87. Ἠβ. *Γρηγόριον Νύσσης*, PG, 45, 196C: *Ἄρμονίας μὲν ται μετέχει τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄτακτον· ἀλλ' οὐ πικρὰ ταῦτα άρμονία ἐστίν· οὐ γάρ γάρ διότι ἀρετῆς μετέχει ἀρετὴ ἔστιν ἡ ψυχὴ. Μεγαλ. Ἐλλοῦ, *Philosophica minora*, ed. D. I. O'Meara, Leipzig, Teubner, 1989, 2, σ. 43. Νικηφόρου Χωόμενου Ἀντιπληκτικὸς πρὸς Ἠλωστίνον περὶ ψυχῆς, PG 140, 1499D).*

5. Μπ. Ράσσελ, *Ἱστορία τῆς Δυτικῆς φιλοσοφίας*, μετ. Αἰμ. Χρῶριμου-Ζίου, τόμος 6, σσ. 291-296.

6. Βλ. W. Windelband, *Ἐγχειρίδιον Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας*, μετ. Ν. Σκουτεροπούλου, Ἀθήνα 1982, τόμος Β', σ. 348, σημ. 62.

7. Ἠβ. Πλάτωνος *Μένων* 80 κέξ., *Φίληβος* 15b-17a, *Φαῖδων* 70a, *Γοργίας* 508a.

Φίληβον γίνεται λόγος περί μείγματος, σχετιζομένου μετά τῶν ἡδονῶν καὶ ἰδεῶν. Παρατηρεῖται σχετικῶς ὅτι αὐτοῦτο τὸ μείγμα εἶναι κίνησις ἁρμονικὴ καὶ ἔχει θεωρηθῆ καὶ ἡ ψυχὴ ὡς κινούμενος ἀριθμὸς¹. Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις τῆς Πυθαγορείου σκέψεως εἶναι περισσότερον ἐμφανὴς εἰς τὸν Πλατωνικὸν *Τίμαιον*. Σύγχρονος μελετητῆς γράφει ὅτι "τὸ σημαντικώτερον τῶν στοιχείων ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἀριθμὸς" προσθέτων μάλιστα ὅτι "προσδιορίζων ὁ Ξενοκράτης τὴν ψυχὴν ὡς ἀριθμὸν αὐτοκινούμενον παραμένει πιστὸς εἰς τὰ διδάγματα τοῦ *Τίμαιου*"².

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρεται πολλάκις εἰς τὴν ψυχὴν ὡς ἀριθμὸν χωρὶς νὰ κατονομάξῃ τοὺς εἰσηγητὰς αὐτῆς τῆς γνώμης. Γράφει ὅτι θεωροῦν (ἢ οἱ Πυθαγόρειοι) τὸν ἀριθμὸν ἀρχὴν³ καὶ δέχονται τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν ὡς "πάθη" τῶν ἀριθμῶν⁴. Ἐκ τῶν σχολιαστῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Φιλόπυλος γράφει ὅτι ὁ Ξενοκράτης ἐθεώρησε τὴν ψυχὴν ὡς ἀριθμὸν αὐτοκινούμενον κατ' ἐπίδρασιν τῆς σκέψεως τῶν Πυθαγορείων. Σημειωτέον ὅτι ὁ φιλόσοφος θεωρεῖ τὴν ψυχὴν ὡς ἀκίνητον καὶ συνεπῶς τοῦτο ἀποκλείει τὴν ψυχὴν ὡς αὐτοκινουμένην⁵. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀνωτέρου πληθυντικοῦ δὲν δηλοῖ σαφῶς τοὺς εἰσηγητὰς τῆς διδασκαλίας. Πάντως, δὲν πρόκειται περὶ ἀγνοίας τοῦ ὀνόματος ἐκ μέρους τοῦ φιλοσόφου. Ὁ Ἀριστοτέλης κρίνων γενικώτερον τὴν διδασκαλίαν ταύτην φρονεῖ ὅτι ἀλογώτατον τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινουμένην⁶. Πιθανῶς ὁ φιλόσοφος κρίνων τὴν ἄποψιν τοῦ Ξενοκράτους κρίνει ἐμμέσως τὴν Πλατωνικὴν σκέψιν καὶ τὰς ἐπιδράσεις τὰς ὁποίας αὕτη εἶχε δεχθῆ.

1. Βλ. Ν. Μπούσουλα, Πλάτωνος Φίληβος, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 154-158.

2. Βλ. Α. Rivaud, εἰσαγωγή ἐν τῇ σειρά *Belles Lettres*, τόμος X, σ. 24 κέξ. Ἀντίθετος ἡ γνώμη τοῦ Πρόκλου (*Procli In Platonis Timaeum commentaria*, ed. E. Diehl 2, 3, σσ. 164-5), ἐνθα ὑποστηρίζει ὅτι Ξενοκράτης ἀκούσας τοῦ καθιγεμένου ἡμίξετο λέγων κατ' ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν οὐσίαν, ἐξ οὐσιῶν μίαν πολλῶν αὐτὴν ἐκείρχειν δηλῶν κατ' οὐσίαν οὐσαν ἀριθμὸν. Πβ. W. Heitsch, *Φυσικὴ καὶ φιλοσοφία*, μετ. Δ. Κουρτουβίκα, Ἀθήνα 1978, σ. 61.

3. Ἀριστοτέλους Μτφ. Α5 985a 15.

4. Ἀριστοτέλους Μτφ. Α5 985b 23.

5. Σχόλια εἰς τὸ Περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐκδ. Μ. Παυλικά, Βουδαπέστη 1897. Πβ. Μτφ. Α2 403b 28 κέξ.

6. Ἀριστοτέλους Περὶ ψυχῆς, Α 408b. Πβ. Σαφονίαν, ἐνθ' ἄνωγ., 29, 14 κέξ.

Ὁ Πλοῦταρχος ἀποδίδει τὴν διδασκαλίαν εἰς τὸν Πυθαγόραν ἐπεξηγῶν ὅτι τὸν ἀριθμὸν ἀπὲρ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει¹. Ἄλλ' ἡ ἐπεξηγήσεις αὕτη οὐδεμίαν βοήθειαν παρέχει, καὶ ὅσον εἶναι ἀπροσδιόριστος ἡ σημασία τοῦ ὅρου "νοῦς" ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἄλλως τε καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ὑπάρχει γενικώτερον ἀσάφεια ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅρου. Ἰνυαντίων ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀποψις τοῦ Νεμεσίου, Ἐμέσης τοῦ ἀπορριπτοντος τὴν ἐν λόγῳ διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφορῶν γνωρισμάτων τοῦ ἀριθμοῦ, ὅ ὅποιός εἶναι ἄρτιος ἢ περιττός, ἀκίνητος, κατὰ προσθήκην ἀύξανόμενος, καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ἵππια θεωρεῖται μὴ ἄρτιος ἢ περιττή, αὐτοκίνητος, μὴ ἀύξανόμενη κατὰ προσθήκην².

Συνοπτικῶς αἱ προβαλλόμεναι ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας, εἶναι αἱ ἑξῆς:

α'. Ὁ ἀριθμὸς ὡς ποσοτικὸν μέγεθος οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς δύναται νὰ ἔχη. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ποιότης ὡς ποσότης δὲν εἶναι αὐτόπαρκτος, ἀλλὰ νοεῖται ὡς τὸ χαρακτηριστικὸν ἐνὸς ἀντικειμένου ἢ ὡς τὸ ἐξ αὐτοῦ προῖν αὐτοῦ καὶ ἰσοσδιήπυτε ἔχει ὡς ὄντολογικὸν δεδομένον³.

β'. Ἐπὶ πλέον ἡ τριακὴ ἐρμηνεία εἶναι ἀπορριπτέα, διότι εἰς τελικὴν ἀνάλυσιν ἀποκλείει τὸ συναμφοτέρον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄγει εἰς ἀπολυτοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου⁴.

γ'. Ἡ ψυχὴ ὡς σύνολον ἐκδηλώσεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων μεταβάλλεται, ὅμως τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀριθμοῦ⁵.

1. Ἀετίου, Περὶ τῶν ἀρτικίντων τοῖς φιλοσόφοις, γ, β. 11β. J. L. Vivanti - Iard - Barua, Παραδόσεις Πλατωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πορφύρου, μετ. Ἀ. Κελεσιδίου, Ἀθήνα 1991, σσ. 89-92.

2. Νεμεσίου, ἐνθ' ἄνωτ. 2, 102-104. Ὀμιλοῦ, Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ ψυχῆς, PG 45, 204 B-D.

3. Κ. Γεωργιάδη, Ἀριστοτέλης ὁ Σταχυρότης, Θεσσαλονίκη 1962, σσ. 190-192.

4. Ἀθηναγόρου, Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, PG 5, 1009: λέγω συναμφοτέρον τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον. Μεγαλὴ Κοινάτω, Προσωποποιεῖται, PG 150, 1361C: Μὴ ἂν ψυχὴν μόνην, μῆτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον. ἀλλὰ τὰ συναμφοτέρον, ὅν δὴ καὶ κατ' ἐξάμα πεποιημέναι ἐνὸς λέγεται. Ἰωσήφ Βρυενίου, Τὰ εἰρεθένητα Β', ἐκδ. Ἰδύγ. Βουλγάρειος, Λειψία 1768, σ. 328: Ὑψὴ καὶ σῶμα εἶνα ποιεῖ κατὰ σύνθεσιν ἄνθρωπον. 11β. Ν. Γ. Πελετσοῦ, Ὑψὴ καὶ σῶμα κατ' Ἀλέξανδρον Ἀφροδισιέα, Ἀθήναι 1984, σσ. 84-88, ἐνθα ἀναλυτικῶς ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων.

5. Γρηγόριος Νύσσης, ἐνθ' ἄνωτ., 204C: Ὁ ἀριθμὸς μένων ἔς καὶ ὁ αὐτὸς

Είς τὴν νεωτέραν φιλοσοφικὴν παράδοσιν οὐδεμία τῶν ἀνωτέρω θεωριῶν φαίνεται νὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν ἢ καὶ νὰ τυγχάνῃ κριτικῆς. Ὁ ἀριθμὸς ἐξετάζεται ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεολογίαν (Malebranche) καὶ τὴν μεταφυσικὴν (Leibniz)¹. Ἐπομένως, τόσον οἱ Πυθαγόρειοι ὅσον καὶ οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι συνέδεσαν τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν μεταφυσικὴν.

Γενικότερον θὰ λεχθῆ ὅτι τὸ πρόβλημα μένει πρόβλημα. Ἡ σκέψις τοῦ Guilleaume "Ὅτι ἀκριβῶς ἐνόησαν οἱ Πυθαγόρειοι μὲ τὴν λέξιν ψυχὴν... εἶναι ὡσαύτως ἐν δύσκολον πρόβλημα"² ἀντικατοπτρίζει τὴν ἀποψιν τῆς συγχρόνου πραγματικότητος. Εἶναι ἀποδεδειγμένη ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἡ ἀσάφεια ἐν ταῖς μαρτυρίαις. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται σαφῶς ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν ψυχὴν ὡς ἀριθμὸν³. Ἐὰν ἐπιβίβωμεν ἔργα τοῦ πρωίμου πυθαγορισμοῦ, θὰ ἦτο ἕως δυνατὸν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβεστέραν καὶ ὁλοκληρωμένην εἰκόνα τῶν ἀπόψεων τούτων περὶ τῆς ψυχῆς. Ἄλλως τε οὔτε οἱ Νεοπυθαγόρειοι ὁμίλησαν σαφῶς περὶ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης διδασκαλίας, διότι ἐκπροσωποῦντες ἀνανέωσιν τινα τοῦ πυθαγορισμοῦ ἐστρέφοντο πρὸς περισσότερον πρακτικὰς πλευρὰς αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλου, εἶναι πιθανὸν καὶ αἱ Νεοπυθαγόρειοι τάσεις νὰ εἶχον συνδεθῆ μετὰ Πλατωνικῶν ἢ καὶ Στωϊκῶν στοιχείων⁴.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι οὐδεμία τῶν ἐξεταζομένων θεωριῶν δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς. Ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι εἶναι "ἄλογοι", ἢ δὲ ψυχὴ εἶναι οὐσία λογικὴ⁵. Ἐπὶ πλεόν καὶ ἡ θεωρία τῆς ψυχῆς ὡς ἀρμονίας, ἢ ὅποια εἶναι ἔννοια γενικὴ, καὶ ἡ θεωρία τῆς ψυχῆς ὡς ἀριθμοῦ, ἢ ὅποια εἶναι ἔννοια περισσότερον εἰδική, ἐρεῖδονται ἐπὶ ποσοτικῶν δεδομένων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ φύσις τῆς ψυχῆς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνωτέρω μεγεθῶν, ἄλλως εἶναι ἐπόμενον νὰ ἐρμηνεύσῃ τις τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς κατὰ τρόπον ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὀλιστικόν.

τὴν φύσιν οὐδεμίαν ποιότητα τὴν ἐν ἀριθμοῖς γινομένην ἐξαλλάσσειται ἡ ψυχὴ ὑπαλλάττει τὰς ποιότητας.

1. Ηβ. II. Κ ο ν δ Ὑ λ η, Ἡ κριτικὴ τῆς μεταφυσικῆς στὴ νεώτερη σκέψι. Ἀθήνα 1983, σσ. 268-288.

2. A History of Greek Philosophy, I, 1962, σ. 203.

3. J. A. Philip, Pythagoras and early Pythagoreanism, University of Toronto Press (Phoenix VII), 1966, σσ. 156-175.

4. W. Windobald, ἐνθ' ἀνοστ., τόμος Α', σ. 251.

5. Ἰω. Δαμασκηνοῦ Ἐκδ. ἀερ. τῆς ἁρθ. πίστεως, ed. B. Kotter, Berlin-New York 1973, κεφ. 26, 44-52.

Ὡς πρὸς τὴν ἀριθμοποίησιν γεγονότων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἐπιχειρεῖται κυρίως ἐκ τῆς σύγχρονου ἐπιστήμης, θὰ παρατηρηθῆ ὅτι αὕτη εἶναι λειτουργία περιγραφικὴ τῆς σωματικῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σύγχρονος ψυχολογία ἐρειδομένη συνήθως ἐπὶ στατιστικῶν στοιχείων καθιστᾷ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀντικείμενα μετρήσεων καὶ προϊόντα ἀριθμητικῶν ὑπολογισμῶν. Ἡ λειτουργία αὕτη παρέχει δυνατότητα ὑλιστικῆς ἐρμηνείας τῆς ψυχῆς. Ὅμως, εἰς τὴν σύγχρονον ψυχολογίαν ἀπουσιάζει ἡ ψυχὴ¹. Τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα οὐδὲν ὡς προσδιορίζουν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς. Παραδείγματός χάριν, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀσωμάτου, τοῦ αὐτεξουσίου, τοῦ κτιστοῦ, τὰ ὅποια δηλώνουν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν χριστιανικὴν, ἰδίᾳ τὴν ὀρθόδοξον φιλοσοφικὴν παράδοσιν², δὲν δύνανται νὰ προσδιορισθῶν δι' ἀριθμητικῶν ἀναλύσεων καὶ ὑπολογισμῶν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΜΗΛΑΤΑΣ

1. Ν. Γ. Πολίτης, ἐνθ' ἀν., σ. 181.

2. Γω. Δαμασκηνοῦ "Ἐκδοσις...", Β. Kotter, κεφ. 26, 44-52.